

РЕЦЕНЗИЯ

от

*проф. д. н. Борислав Николов Градинаров,
Институт по философия и социология, БАН,
относно*

*конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“, обявен в
„Държавен вестник“, бр. 92 от 18.11.2022 г., професионално направление
2.3. „Философия“, за нуждите на секция „Етически изследвания“ към
ИФС- БАН*

1. Информация за конкурса

Конкурсът е обявен за нуждите на секция „Етически изследвания“ към ИФС - БАН, съгласно решение на Научния съвет на института (Протокол №16/03.11.2022 г).

Участвам в състава на научното жури по конкурса на основание Заповед № РД 09-23/11.01.2023 г. на директора на ИФС – БАН.

2. Кратка информация за кандидатите в конкурса

Документи за участие в конкурса е подал само един кандидат – д. н. Стоян Андреас Ставру, доцент в секция „Етически изследвания“ към Института по философия и социология, БАН.

Той е роден на 25 май 1980 г. Завършил е право в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ и притежава ОКС „магистър“ (2003 г) по право и ОКС „магистър“ по социална и юридическа психология (2010 г.)

На пълен щат в Института по философия и социология към БАН Стоян Ставру е от 2016 г. като е заемал последователно научните длъжности асистент, главен асистент и доцент (от 02. 06. 2018 г.)

От 20. 06. 2015 г. Стоян Ставру е доктор по философия, а от 27. 01. 2021 г. е доктор на философските науки. Въз основа на изложените данни и приложените към документите по конкурса доказателствени материали може да се направи обоснования извод, че кандидатът отговаря на изискванията на чл. 42, ал. 1 от ППНСЗД-ИФС-БАН относно наличието на минимален стаж по специалността (7 години) и на научната степен „доктор на науките“.

3. Изпълнение на минималните национални изискванията за заемане на академичната длъжност

Техническата комисия по проверката на редовността на документите е допуснала до участие в конкурса за заемане на научната длъжност „професор“ доц. д. н. Стоян Ставру.

Допълнителната проверка за изпълнение на изискванията по чл. 2б, ал. 1 от ЗРАСРБ и на чл. 1а, ал.1 от ППЗРАСРБ, осъществена въз основа на

подадените данни и в изпълнение на задължението на научното жури по чл. 4, ал.1 от ЗРАСРБ и на чл.2, ал. 2 от ППЗРАСРБ, е констатирала, че кандидатът отговаря на минималните национални изисквания за заемане на конкурсната академична длъжност. От представената от доц. д. н. Стоян Ставру наукометрична таблици е видно, че са изпълнени заложените минимален брой точки по задължителните раздели за заемане на академичната длъжност „професор“ в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българска академия на науките. Посочените публикации в наукометричните таблици за ОНС „доктор“ и за заемането на академичната длъжност „доцент“ не се дублират с представените научни трудове на кандидата в настоящия конкурс.

В рамките на срока за работа на научното жури не са постъпвали сигнали за нарушение по чл. 4, ал. 5, т. 3 от ЗРАСРБ и по чл.53, ал.1 т. 5 от ППЗРАСРБ.

На основание на горепосоченото считам, че няма пречка за пристъпване към оценка на резултатите, научния принос и на оригиналността на представените трудове.

4. Общо описание на представените материали

За оценка в конкурса за професор доц. д. н. Ст. Ставру е представил една монография, един учебник (в съавторство) и едно учебно помагало за работа със съдебна практика. Представени са и 19 научни публикации, от които 10 студии и 9 статии.

Защитената дисертация за придобиване на НС „доктор на философските науки“ на доц. д. н. Стоян Ставру е на тема „Морални измерения на собствеността в екологически контекст (към обосноваване на една „проприетарна“ екология)“ и е защитена на 27. 01. 2021 г.

При сравняване на данните от наукометричните таблици, представени от кандидата, е установено, че публикациите, приложени за доказване на покриването на националните минимални изисквания за ОНС „доктор“, на НС „доктор на науките“ и на научната длъжност доцент, не се повтарят с представените в конкурса за придобиване на научната длъжност професор.

5. Обща характеристика на научната и научно-приложната дейност на кандидата

Въз основа на данните, отразени в CV-то на кандидата и в съответствие с научно-изследователския характер на длъжността „професор“ в ИФС-БАН в представените за участие в конкурса документи доминират резултатите от научната му дейност. Представените монография, учебно помагало (сборник със съдебна практика, чийто съставителство и резюмиране е извършено от кандидата) и части от учебник по сравнително семейно право, осем от научните студии и осем от научните статии са издадени след датата на придобиване на научната длъжност „доцент“.

Стоян Ставру е главен редактор на сп. „Предизвикай правото“ и на сп. „Лексебра“, член на редакционната колегия на сп. „Философски алтернативи“ и на сп. „Етически изследвания“, бил е научен редактор на поредица от монографии и научни сборници със заглавие „Предизвикай: Правото!“, на поредица от сборници и учебни помагала „Предизвикай: Съдебната практика!“, както и водещ на брой в сп. „Социологически проблеми“ и сп. сп. „Семинар ВГ“.

Той е учредител и член на настоятелството на Фондацията за развитие на правосъдието, както и основател на професионалния сайт „Предизвикай правото!“

Обемът и разностранността на научната и научно-приложната дейност на кандидата будят обоснован респект, особено като се има предвид краткия срок, през който са осъществени.

6. Педагогическа и учебна дейност на кандидата от началото на кариерата му

В представената биографична справка е посочено, че кандидатът е бил титуляр на 20 (двайсет) лекционни курса по важни учебни дисциплини, свързани с правото и етиката. Част от тях са задължителни и са били представени пред студенти по различни специалности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Нов български университет, Техническият университет и Бургаския свободен университет.

Доц. Стоян Ставру е бил ръководител на трима успешно защитили магистри в магистърска програма „Регламенти и стандарти в медицината“ на Нов български университет. В момента е научен ръководител на един задочен докторант в секция „Етически изследвания“ към ИФС- БАН.

7. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Монографията на доц. Ст. Ставру „Обезщетение за неимуществени (морални) вреди в България в контекста на задължителната застраховка “гражданска отговорност” на „автомобилистите“ е представена в конкурса за професор като основен хабилизационен труд. Затова е логично на нея да бъде отделено повече внимание и място в настоящата рецензия.

Това, което прави впечатление е научната добросъвестност при разглеждане на въпроса за неимуществените (моралните) вреди – не само в концептуален, но и в исторически план. Внимателно и търпеливо е очертана еволюцията на института на деликта в българската юриспруденция и в законите разпоредби от Освобождението до момента. Направени са много и детайлни дистинкции – между неимуществени вреди при деликтната и при договорната отговорност, между уврежданията, засягащи достойнството на пострадалия и такива, които са свързани с неговия емоционален живот, между личните имуществени и личните неимуществени вреди, между виновната и

безвиновната отговорност, между субективното преживяване и осъзнаване на вредите и тяхното обективното настъпване, между психическото (и физическото) страдание и моралната загуба и т. н.

Авторът ясно очертава позицията си спрямо характера на обезщетението за неимуществени вреди – то няма характера на заместващо изгубеното или увреденото благо за пострадалия, а целта му постигането на морално удовлетворение, макар и в друга форма. Подробни и задълбочени са и разсъжденията на доц. Ст. Ставру по въпроса за опасността от превръщането на обезщетението за неимуществени вреди при ПТП в неоснователно обогатяване на пострадалия или на неговите близки, ако те са от кръга на правоимащите. Интересна не само за правната теория, но и за правоприлагането е идеята за по-широко прилагане на периодичните обезщетения за неимуществени вреди – нещо, което чл. 51, ал.1 ЗЗД допуска, но съдебната практика почти не познава.

Заслужават внимание и анализите на хипотезите на съпричиняване на вредата при ПТП от пострадалия, независимо от формата на вината му, когато отговорността на деликвента е възможно да бъде редуцирана. Това за пореден път доказва, че понякога животът може да „създаде“ изключително сложни събития, за които правото не е в състояние да предвиди адекватни разпоредби. Именно в такива случаи професионализмът и житейската зрялост на съдията остава незаменим фактор.

Много полезни са прегледът и коментарите на практиката на ВКС в периода 2015-2019 г. по делата за определяне размера на дължимото обезщетение за неимуществени вреди при ПТП. Интересното е, че и върховните съдии стигат до извода за това, че понятието „справедливост“ не е абстрактно, а конкретно, макар по-надолу в Решение № 19/19.04.2019 г. да не се справят напълно с очертаването на тази конкретност. Справедливостта в правото притежава „еластични“ граници, но те винаги имат конкретно-исторически ограничители.

Поради ограничения обем на настоящата рецензия не е възможно подробно да бъдат разгледани всички приложени студии и статии на кандидата за професор. Ще се спра на студията „Космически ценности и право: морално-религиозни измерения на срещата с извънземния живот“ и на статията „Роботът – новият „Друг“ в междините на правото“

В студията предмет на анализ е възможността за съществуването на една надперсонална, условно казано космическа етика и аргументираното чрез нея формиране на космическо право. Авторът предлага множество любопитни и на моменти екстравагантни гледни точки за това защо хората все още не са влезли в контакт с извънземни разумни форми на живот, ако такъв съществува. Един от отговорите е, че по някаква причина този разумен извънземен живот просто не е заинтересован от създаването на каквито и да са отношения с човечеството.

Проблемът е, че в коментираната хипотетична възможност да бъде преодолян антропоцентричният характер на морала като възможно обяснение за паралелното съществуване на разумни цивилизации в една и съща вселена има

методологическа ограниченост. Няма как да проверим основанията на създадените от рода Homo Sapiens системи за съжителство, ако останем в границите на тези системи. Не е възможно да обосновем или опровергаем първоначалата на която и да теория ако продължаваме да битуваме в нейните предели. В този смисъл всяка теория за това дали има абсолютна цел на Вселената, дали има или не надперсонален създател на мирозданието, който не се интересува от човечеството, дали съществува „ексклузивен нормативен НП“ (по Тим Мулган) ще си останат хипотези, които няма как да бъдат проверени без да се надскочи антропоцентричната концепция за света. А дали това е възможно е риторичен въпрос. Що се отнася до космическата етика, дори да съществува, е съмнително дали би имала значение за друго, освен за хората. Колкото до правното регулиране на собствеността върху космическите обекти, тя в много по-висока степен е зависима от технологично постижимия corpus, отколкото от морално обоснования animus.

В статията „Роботът – новият “Друг” в междините на правото“ се дискутира един любопитен и с тенденция да става все по-важен въпрос – признаването на ограничената правосубектност на механизмите, притежаващи изкуствен интелект. Между вещите и субектите Ст. Ставру полага една трета категория, т. нар. от него „електронни лица“, чиято differentia specifica е относителния им изкуствен (небиологичен) произход и волева автономност. Възможността тази трета категория да се превърне в носител на т. нар. „фонова нормативност“ и да дехуманизира правото е една сериозна заплаха поне що се отнася да безусловното засега признаване на човешката свобода и отговорност. Принудителното спазване на правилата в „нормативно интелигентната“ среда е мечтата на всеки диктатор. Тя би била реална заплаха, ако технологичното съвършенство успее да узурпира не само етичното и юридическото, но и свободното действие. А именно това се съдържа в предоставянето на правосубектност на изкуствения интелект, независимо от негова материална обвивка.

Но и обратната тенденция, заличаването на робота като възможен и опасен „друг“, е контрапродуктивна, тъй като съдържа потенциал за отслабване на правосубектността изобщо. Напълно споделям извода на автора на статията, че „допускането на робота като възможен Друг сред правните субекти може да динамизира понятието за дължимо, без да деноминира същностно човешкия характер на всяка правна регулация“.

Ако правото е нормативна система, която урежда най-важните обществени отношения чрез използването и на институционална принуда, включването на нехуманоидни обекти, макар и с ограничена правосубектност, не разширява ли неоправдано самата дефиниция за общество? Във всеки случай въпросът е дискуссионен и важна заслуга на Ст. Ставру е, че го подлага на детайлно разглеждане без да се ангажира с категоричен извод.

Оценката ми за приложената справка за приносите на кандидата за професор е, че тя е адекватна и отразява изчерпателно достигнатите научни

резултати в приложените по конкурса материали. Приветствам смелостта на Ст. Ставру да постави на изследване нови и непознати предмети и проблеми, които изглеждат еретично за школувания в традиционното инструментално правораздаване юридически мантилитет.

8. При колективни публикации – определяне на приноса на кандидата

Кандидатът е представил една съвместна публикация – учебника по сравнително семейно право „International Encyclopaedia of Laws. Family and Succession Law. Republic of Bulgaria“ със съавтори Велина Тодорова и Димитър Топузов. Стоян Ставру е автор на три части в него – I раздел и части от IV раздел. В тях той резюмира и коментира накратко законната уредба на възникването и гражданско-правния статус на физическите и юридическите лица, както и разпоредбите на наследственото право в Република България, особено в частта им за имуществените права при наследяването.

9. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Кандидатът е представил списък със забелязаните към момента на провеждането на конкурса позовавания и цитати на негови публикации и изследвания. В приложената наукометрична таблица общият брой точки от цитиранията на трудовете на доц. д. н. Стоян Ставру е 300, което е много висок показател и надвишава два и половина пъти минималния брой точки по показател D за заемане на научната длъжност „професор“ в БАН. Възможно е някои цитирания да са останали извън списъка, но това е проблем на начина, по който е организирана отчитането на този тип доказателства. В този си вид списъкът доказва, че публикациите на доц. д. н. Стоян Ставру са достъпни, често цитирани и имат своето отражение върху изследванията на други учени.

10. Критични бележки на рецензента по представените трудове

Нямам съществени критични бележки към представените трудове. Те показват високо ниво на владеене на материята и умение за ясно и аргументирано изложение на проблемите. С оглед на философския профил на настоящия конкурс препоръката ми е в бъдещите си изследвания Ст. Ставру да разшири именно философския фундамент на такива категории като справедливостта, които не са юридически в тесния смисъл на думата, но играят ролята на основополагащи принципи в правото.

Ще се възползвам от случая да отправя и два въпроса към кандидата за професор. Санкционният характер на обезщетението (независимо дали е договорно или деликтно) как кореспондира с безчувствеността на „умната вещ“ (в случая самоуправляващия се автомобил)? Една от функциите на отговорността, наред с налагането на санкция и поправяне на вредите, е и превантивната – недопускане в бъдеще на повторно нарушение от същия характер. Но може ли това да се приложи към непритежаващи способността да

изпитват болка, срам, морално страдание и т. н. вещи, дори, когато им се придава псевдоправосубектност.

На стр. 77 доц. в монографията си, а и в статията „Роботът – новият „Друг““ Ст. Ставру изказва хипотезата, че ако се използват съвременните технологии не е невъзможно „превръщането на правната норма в от текст в таблица“ или в технологично опаковани правила, независими от преценяващия и съдиещия субект. Вече има информации за използване на изкуствен интелект при определяне на вида и тежестта на наказанието при някои закононарушения. Възможно ли е в обозримо бъдеще на изкуствения интелект да бъде предоставено и правото да реши какво би било справедливото обезщетение или наказание, независимо дали отговорността е на хора или на автономни агенти?

11. Лични впечатления за кандидатите

Познавам доц. д. н. Стоян Ставру относително отскоро, но впечатленията ми от него са като за колега със силно изявено чувство за отговорност, етичност и кооперативност. Той притежава умение за диалог, при което се съчетават комуникативна коректност и добре премерена критичност. Смятам, че не само научно-професионалните, но и личните му качества са добре балансирани и присъждането на научната длъжност „професор“ е съвсем заслужено.

12. Заключение

В заключение на изложеното по-горе считам, че доц. д. н. Стоян Андреас Ставру отговаря на законовите изисквания и притежава необходимите качества, добре защитени от представените в конкурса публикации и изяви, за да бъде избран за професор за нуждите на секция „Етически изследвания“ към ИФС-БАН.

Като член на Научното жури гласувам положително и предлагам на Научния съвет на ИФС да избере доц. д. н. Стоян Андреас Ставру за професор

28 февруари 2023 г.

(проф. д. н. Б. Градинаров)